במאירי חילק דכל מה שצריך ליתן סוס לרכוב עליו זה רק במי שצריך לכך, שאינו יכול ללכת ברגליו, אבל אם הוא בריא אפי' אם הורגל ביותר מדאי אינו חייב להאכילו אלא על הדרך שהוא מאכיל לעצמו. [ויל"ע מעבד לרוץ לפניו, ועי' **בתוס'** שם סח. ד"ה בטלי].
וע"ע **במהר"י קורקוס** (פ"ז ה"ג) מש"כ לחלק בזה.

ב. בי' ד' המשנה לעני פת ותמחוי

הק' בהגהות **חת"ס** (ב"ב ט.) דברישא מבואר שצריך ליתן מככר בפונדיון ובסיפא כתוב שוב שמי שיש לו מזון ב' סעודות נוטל מן התמחוי, וצ"ב דהלא זה אותו שיעור ולמה תני לי' פעמיים. וכ' דרישא איירי בפת וסיפא בתבשיל. אמנם **בתוס'** שם מבואר דאין חילוק בין פת לתמחוי, וכן הוכיח **בתוס' אנשי שם** מד' **הרמב"ם** דפת הרי היא בכלל תמחוי. וי"ל דרישא מיירי בחיוב על כל יחיד וסיפא בחיוב על הציבור [כדלהלן או' ג].

ג. אם יחיד מחוייב ליתן שיעור ב' סעודות

כ' **הרמ"א** (יור"ד סי' רנ ס"א) שכל הדין ליתן לעני כל צרכו הוא בגבאי צדקה, או רבים ביחד, אבל אין היחיד מחוייב ליתן לעני די מחסורו, וכן משמע **בב"י**. אמנם דעת **הב"ח**, וכ"ה **בבי' הגר"א** (שם) דכל אדם חייב ליתן לו כל צרכו של עני, ולהשלים לו כל מחסורו.
וצ"ב לדעת **הרמ"א** למה צריך ליתן מזון ב' סעודות. וי"ל דמתני' מיירי רק בציבור ולא ביחיד. אמנם **ברמב"ם** בפרק ז מהל' מתנו"ע מיירי בדיני חיוב יחיד בצדקה, וכ' בה"ח את מתני' דידן. וצ"ע לדינא אם לכל עני המחזר על הפתחים צריך ליתן מזון ב' סעודות.
בעיקר דברי **הרמ"א** מבואר שיש קיום גם בחלק ממצות צדקה, ואינו נחשב כחצי זית מצה שאין בזה מצוה כלל, ואף דלא מצינו בקרא אלא חיוב לתת לו די מחסורו, מ"מ גם במתנה מועטת מקיים מצוה.

ד. פרנסת לינה

אם לן נותנים לו פרנסת לינה, ופי' בתוספתא דהיינו שמן וקטנית, ובגמ' ב"ב ט. פי' רב פפא דהיינו מטה ומצעים, **וברמב"ם** (פ"ז ה"ח), **ובשו"ע** (סי' רנ ס"ד) פסק לתרוויהו, וכ' **הב"י והרדב"ז** דס"ל דלא פליגי.

ה. צדקה נגבית בשנים, ובדין כפי' על מצות צדקה

הטעם שצדקה ניגבת בשנים מבואר בגמ' ב"ב ח: דכיון שממשכנין על הצדקה הוי שררה, ואין עושין שררה על הציבור פחות משנים. והק' **בקוב"ש** (ב"ב אות מו) היכי כופין ע"י שנים הלא כפי' צריכה ב"ד, ואין ב"ד אלא בשלושה, וכ' לדון שמא הגבאין הם שלוחי ב"ד, ולכן יכולים לכפות בשנים, ע"ש, [ומבואר דאף למעשה הכפי' בעינן ב' ולא סגי בשליח ב"ד א'].
ובתוס' ב"ב ח: כתבו בשם **ר"ת** דהכפי' היא בדברים, וצ"ע לפ"ז אמאי הוי שררה ואמאי בעינן שנים.

כתב **הבית יוסף** (סי' רנו) שבזה"ז שאין ממשכנין על הצדקה לא הוי שררה, ונגבית הצדקה אפי' בגבאי א'. וכ"כ **הרדב"ז** פ"ט ה"ה.
ב. בדין כפי' על מצות צדקה, נח' **הראשונים** אם זה מדין כפי' על המצוות, או מדין גבי' כשאר חוב ממון. **ונפק"מ** דבכפי' על המצוות אין יורדין לנכסיו משא"כ בשאר גבי'. **וכן** נפק"מ בנשתטה, שאין בו חיוב מצוות אבל יש בו חיובי ממונות, **וכן** בחיוב יורשים. **וכן** אם מועיל תפיסה של העני [עי' מחנ"א הל' צדקה סי' א, ועי"ש בהל' זכי' ומתנה סי' ח דמבואר דמהני תפיסת עניים, ע"ש].
דעת **התוס'** (ב"ב ח:) דהוי מדין כפי' על המצוות, ולכן הק' דכיון שמתן שכרה בצידה אין כופין עלי' ע"ש. אמנם **במרדכי** (ב"ב רמז תצ) כ' וז"ל 'מדתניא ל' יום לתמחוי, ג' חדשים לקופה, ו' חדשים לכסות, י"ב חדשים לפסי העיר, ומדכייל כל הני בהדדי ש"מ דכי היכי דכופין לפסי העיר כייפינן להו לכולהו', ומבואר דלא הוי מדין כפי' על המצוות אלא מדין כפי' על פסי העיר שזה מדין חיובי ממון, וכ"כ **ברדב"ז** (פ"ט מהל' מתנו"ע ה"א), **והקצוה"ח** (סי' רצ סוף ס"ק ג), **ובחי' הגרי"ז** (ערכין כא). **וכ"מ בספר התרומות** (ש"א ח"ג או' ב) שהביא תשובה לרבינו אלפסי ז"ל שלמד מדין ממשכנין על הצדקה לדין גבי' מלווה אלם ורע מעללים ע"ש. **וכן** יש להוכיח דהנה נתינת צדקה לקרוביו קודם לענייי עירך, וא"כ איך כופים אותו ליתן לענייי העיר, וע"כ דהכא איירי בחובת בני העיר לצורך העיר, וזה קודם לנתינה לקרוביו, ולא שייך בזה דין כפי' על המצוות כלל.
ובשיעורי רבינו חיים הלוי (ב"ב שם) כ' ע"פ מש"כ **הרמב"ם** (פ"ט מהל' מתנו"ע ה"א) כל עיר שיש בה ישראל חייבין להעמיד מהם גבאי צדקה וכו', הרי שמלבד החיוב ליתן צדקה יש עוד חובה על הציבור שגם אחרים יתנו צדקה, ולפ"ז דין הכפי' הוא לא משום מצוה דיד' אלא משום חובה דידהו לדאוג שכולם יתנו צדקה, וע"ז ל"ש הכלל שמ"ע שמתן שכרה בצידה אין כופין עלי', ע"ש.

ג. נאמנות הגבאין

בגמ' ב"ב ח: איתא שכל הדין שצריך ב' גבאי צדקה הוא משום שררה, והוכיחו בגמ' דע"כ שאין חסרון מצד הנאמנות, וב' גבאים אחים נאמנים על הצדקה. וכ"ה **בשו"ע** (סי' רנו ס"ג). **אמנם בשו"ע** משמע שהגבי' עצמה אינה יכולה להעשות ע"י אחים, ועי"ש **בש"ך** (ס"ק ו), **ובערוה"ש**. והטעם שנאמנים כתב **המשנה ראשונה** משום דממנים על הצדקה אנשים נאמנים, וצ"ב איזה דין נאמנות יש להם, עוד כ' כיון דהוי דבר קצוב הוי דבר שיכול להתגלות, ונאמנים ככל מילתא דעבידא לאיגלויי. **ובתשו' עבודת הגרשוני** (סי' יט, הובא בגליון מהרש"א יו"ד רנז, ב) כ' דהקהל הימנוהו עליהם, ויש להם דין נאמנות ככל דיני הימני'. וי"ל עוד שנאמנים כדין שליח ב"ד, דמבואר בגמ' מו"ק יז. שיש לו נאמנות על שליחותו.

פרק ח משנה ח

א הטעם לשיעור מאתים זוז

כתבו **הר"ש, רא"ש, רע"ב**, שהטעם לשיעור מאתים זוז משום שזה שיעור פרנסה לשנה שלימה, **ובי' בטור** (סי' רנג), **ובשנות אליהו**, דאחר שנה יהי' שוב תבואה של לשו"פ, ומעשר עני, וכ"כ בחי' **ר' יהונתן מלוניל** (ב"ק ז.) **ובשיטת הקדמונים** שם בשם **תוס'**, דכי היכי דתמחוי מתחלק למי שאין לו מזון עד לחלוקת תמחוי הבא, וכן שיעור חלוקת קופה, ה"נ לשו"פ מתחלקים לכל מי שאין לו צרכיו עד חלוקה הבאה של לשו"פ, שזה לשנה הבאה. וכ"כ בתשו' **מהר"ם מינץ** (סי' סה או' ג).
במהרש"א (חי' אגדות כאן) כ' צדק"ה בגי' קצ"ט, שעד שיעור זה רשאי ליטול מן הצדקה, וכ"כ **בדרישה** סי' רנג **ובברכי יוסף** שם.

במשך חכמה (פר' ראה טו,ח) כ' סמך לזה דבפרשת ערכין כתיב ואם מך הוא מערכך, והיינו שיש לו פחות מחמישים סלעים [שזה שיעור ערך אדם] שהם מאתים זוז [בסלע ד' זוזים] הוא נחשב מך.

ב. שיעור מאתים זוז אי הוי מה"ת

בקרית ספר (פרק ט) כ' דשיעור זה מדרבנן. וכ"כ בשו"ת **תורה לשמה** לבעל **הבן איש חי** (סי' ד"ש) דספק אם יש לו שיעור מאתים זוז לקולא, דהוי ספק דרבנן לקולא. וכ"מ **ברשב"א** (שבועות כה.) שעל שיעור פרנסתו לשנה אינו מושבע ועומד מהר סיני.
אמנם **בנחלת יעקב** לבעל **הנתיבות המשפט** (פר' ראה טו, ז) כ' דהוי מה"ת, אלא שעל שיעור של פרנסת שנה אינו עובר על הלאו של צדקה.

ג. שיעור מאתים זוז לכל משפחתו

כ' **הר"ש** ששיעור מאתים זוז הוא לכל אחד ואחד מבני משפחתו, **ובמעשה רוקח** (פ"ט הי"ג) הוכיח כן דא"א לומר דשיעור מאתים זוז הוא גם לו וגם לאשתו דא"ה אמאי לא תני נמי שיעור לשאר בני ביתו, וכעי"ז כ' **במשנ"ר** (מ"ט). וכ"כ **בתשובת רבינו אפרים** (הנ"ל), **ובתשובת הרשב"ש סי'** שסא.

אמנם **בפתחי תשובה** (רנג א) **הביא מתשובת הרדב"ז** (ח"ב סי' תשיד) שכ' שאם אדם יש לו מאתים זוז אבל מחזר בשביל פרנסת אשתו ובני ביתו אינו יכול ליטול מן הצדקה, ואין גבאי צדקה רשאין ליתן לו. וצ"ע מ"ש ממש"כ **השו"ע** (רנג, ב) שאם צרכיו יותר מאתים זוז נותנים לו כפי צרכו. ואפשר שדיברו רק לענין לשו"פ, שבזה אם נצרך ליותר ממאתים זוז לצרכים אחרים אינו יכול ליטול מלשו"פ. ועדיין ק' למה אינו יכול ליטול בעבור בשליחות, וצ"ע. [ועי' **דר"א** בביאור ההלכה דהק' מ"ש מגבאי צדקה שנוטל עבור אחרים].

ד. צריך יותר ממאתים זוז

כ' **הטור והשו"ע** (רנג, ב) דבזה"ז ששיעור צרכיו של אדם אינו תלוי במאתים זוז לא שייך שיעור זה, וכ"כ רבינו אפרים [הביאוהו **המרדכי** (ב"ב תק), **ובתשובות הרשב"א** (א תתעב) **ובאו"ז** (צדקה יד)], ועי' בזה עוד **במהרש"א** (כתובות סז:). ולפ"ז צ"ב מה השיעור של מאתים זוז הלא הכל תלוי כפי צרכו. וצ"ל שנתחדש דהשומא של עני נקבעת לפי החסרון והצורך של כל השנה, וכ"כ **בדר"א** (בביה"ל הי"ג).

ה. חיוב צדקה לפרנסת שנה או ליומו

במשנה מבואר שדין עני לענין לשו"פ ומעשר עני תלוי במאתים זוז, ולא נתפרש לענין צדקה, אמנם **הראשונים** נקטו כן גם לענין צדקה, וכ"ה **בטוש"ע** סי' רנג, וכן הביאו **המרדכי** (ב"ב תק), **ובתשובות הרשב"א** (א תתעב) **ובאו"ז** (צדקה יד) **בשם רבי אפרים ברבי יצחק**, [וברמב"ם כ' די"ז בפ"ט הי"ג בתוך הל' צדקה].

וכ' **הב"ח** (רנג), וכ"כ **המשנ"ר והתפא"י**, דאי מתנו"ע דהוי הפקר אינו נוטל כשיש לו מאתים זוז א"כ כ"ש צדקה דאינו הפקר שאינו יכול ליטול כשיש לו מאתים זוז.

ב. והק' **האחרונים** דבמשנה לעיל (מ"ז) מבואר שנותנין לעני רק כדי פרנסת יומו [שיעור ב' סועודות, או שיעור סעודות של שבוע], וכאן מבואר שנותנים לו שיעור פרנסת שנה. ועי' **אור שמח** (פ"ו ה"י).

וביארו **האחרונים** שיש בצדקה ב' מצוות, יש מצוה להחיותו כדי חייו, ויש מצוה ליתן לו די מחסורו, דילפי' מיני' אפי' סוס לרכב עליו וכדו', וי"ל שהדין ליתן פרנסת שנה אינו מדין להחיותו, דבזה סגי בפרנסת יומו, אבל פרנסת שנה נלמד מהדין די מחסורו שיהי' מוכן לו כל צרכו לשנה.

ויש כמה נפק"מ בין ב' מצוות אלו, **בחי' מרן רי"ז הלוי** (עה"ת פר' ראה) כ' שבגר תושב אינו נוהג המצוה של צדקה כדי מחסורו אלא רק להחיותו. **בקרית ספר** (פ"ט) כ' דשיעור מאתים זוז הוא מדרבנן אבל שיעור פרנסת יומו להחיותו הוא מן התורה. **בחי' הרשב"א** (שבועות כה.) כ' שהנשבע שלא ליתן צדקה לא חל השבועה דמושבע ועומד מהר סיני, דכ"ז רק אם העני מבקש לצורכו עכשיו, אבל מה שמבקש לצורך פרנסת שנה, אף שמקיים מצוה מה"ת מ"מ זה לא נחשב מושבע ועומד מהר סיני. ועי' **בנחלת יעקב** לבעל **הנתיה"מ** (פר' ראה) שהלאו של לא תאמץ ולא תקפוץ הוא רק בשביל מצות צדקה להחיותו, אבל בשביל פרנסת שנה אף שיש בזה חיוב של צדקה [מדין די מחסורו] מ"מ הלאו לא נאמר ע"ז. **בש"ך** (סי' רנג ס"ק ה) **הביא מרבינו ירוחם** שעשיר שנמצא בדרך ואין לו מה לאכול נותנין לו צדקה להחיותו אבל אין בזה חיוב די מחסורו. בספר **ראשון לציון** לבעל **האור החיים** (סי' רנג ס"ב) כ' שהקופה והתמחוי מיועד רק בשביל להחיותו אבל השלמת פרנסתו לשנה זה רק מצות צדקה המוטלת על היחידים, ולא על הקופה של הציבור.

ו. נותנין לו אלף בב"א

אם הוי גם בצדקה או רק בשלו"פ. **באור שמח** (פ"ו ה"י) כ' דדי"ז נאמר רק בלשו"פ ולא בצדקה, ובצדקה הכל תלוי כפי צרכיו. אמנם **בתוס' ר"י הזקן** (קידושין ח:) כתב כן גם על צדקה, שיש בזה קיום מצוה. וכן מבואר **ברמ"א** (סי' רנג ס"א), **ובש"ך** (שם ס"ק ה).

ב. אפי' אלף נותנין לו כא'. **רש"י** (ב"ק ז.) מפרש ד'אלף' קאי על 'אלף זוז', שאחד נותן לו מתנה גדולה בשווי אלף זוז, אמנם **במלאכת שלמה, ובשנות אליהו** פירשו דקאי על מנין האנשים הנותנים, שאפי' אלף אנשים נותנים לו בב"א יכול ליטול, ובתוס' חדשים הביא את ב' הדרכים.

ג. בגדרי נותנין לו כאחת, עי' **ברמ"א** סי' רנג סעיף א, **ובביאור הגר"א** שם.

ז. דין צדקה באלף זוז בב"א

בחי' **ר' ארי' לייב מאלין** (סי' נה או' ג) כ' שכל המצוה ליתן אלף זוז בב"א הוא רק כדי צרכו, אבל לתת סתם יותר מכך אין בזה קיום מצוה [ועי' **קהילות יעקב** סוף סוכה]. דעיקר הטעם שנוטל יותר מאלף זוז בב"א, הוא משום דאף אם יש לו מאתים זוז הרי הוא עני, וכמבואר **בתוס** (כתובות כו.) שאם יש לו מאתים זוז נמי נוטל בדברים שקנסו ליתן לעניים, [וכעי"ז כ' **בתוס'** קידושין כז. ד"ה נתון, **ובר"ש** מע"ש פ"ה מ"ט], אלא שכבר אינו רשאי לקבל צדקה, אבל מ"מ נוטל את היתרון יותר ממאתים זוז גם בתורת עני, ולכן רק דבר שנצרך לו יכול לקחת. וכן מבואר בדברי **הש"ך** (רנג, ה) בשם **רבינו ירוחם** שבעה"ב עשיר הנמצא בדרך ואין לו מה לאכול שהוא נוטל צדקה מ"מ א"א ליתן לו אלף זוז בב"א, כיון דהוי יותר מצרכו.

וכן מבואר **בפיהמ"ש להרמב"ם** שמי שיש לו יותר ממאתים זוז לא יטול מהצדקה משום שהוא גוזל את העניים, וכ"כ **רש"י** (ב"ק ז. ד"ה מי שהיו לו), **וברש"י** (שבת קיח. ד"ה לא יטול מן התמחוי), **ובתשו' הרשב"א** (ח"א סי' תתעב) **בשם רבינו אפרים**, וצ"ב דאף בלא דין גזל כיון שאינו עני אינו זכאי לקבל מעות עניים וכספי הצדקה. ומוכח דאף אם יש לו מאתים זוז אם אין פרנסתו קבועה עדיין הוא עני, אלא שמ"מ אינו נוטל מן הצדקה כדי שלא יפסיד לעניים אחרים שאפי' פרנסת שנה אין להם.

ח. מכירת כלי ביתו

בגמ' כתובות סח. הק' סתירה אם מחייבין אותו למכור כלי ביתו, ותי' שכלי כסף שמגרדים בו חייב למכור, אבל לא כלי שמשתמש בו. ר"פ תי' שאחר שבא לידי גיבוי חייב למכור, ופי' רש"י דהיינו שאם הי' עשיר ולקח מתנות שלא כדין חייב למכור את כלי תשמישו לשלם לעניים את מה שלקח מהם שלא כדין.

הירושלמי (הובא בר"ש וברא"ש) מחלק בין מה שמשתמש בגופו לשאר תשמישים.

בתוס' פי' דבשביל לשו"פ דהוי הפקר אינו חייב למכור ורק בשביל צדקה ליטול מהקופה צריך למכור.

ברי"ף ועוד ראשונים פי' שאם כבר נתפרסם בעניותו וירד ליטול מן הצדקה חייב למכור, אבל בלא"ה שומרים על כבודו ואינו צריך למכור.